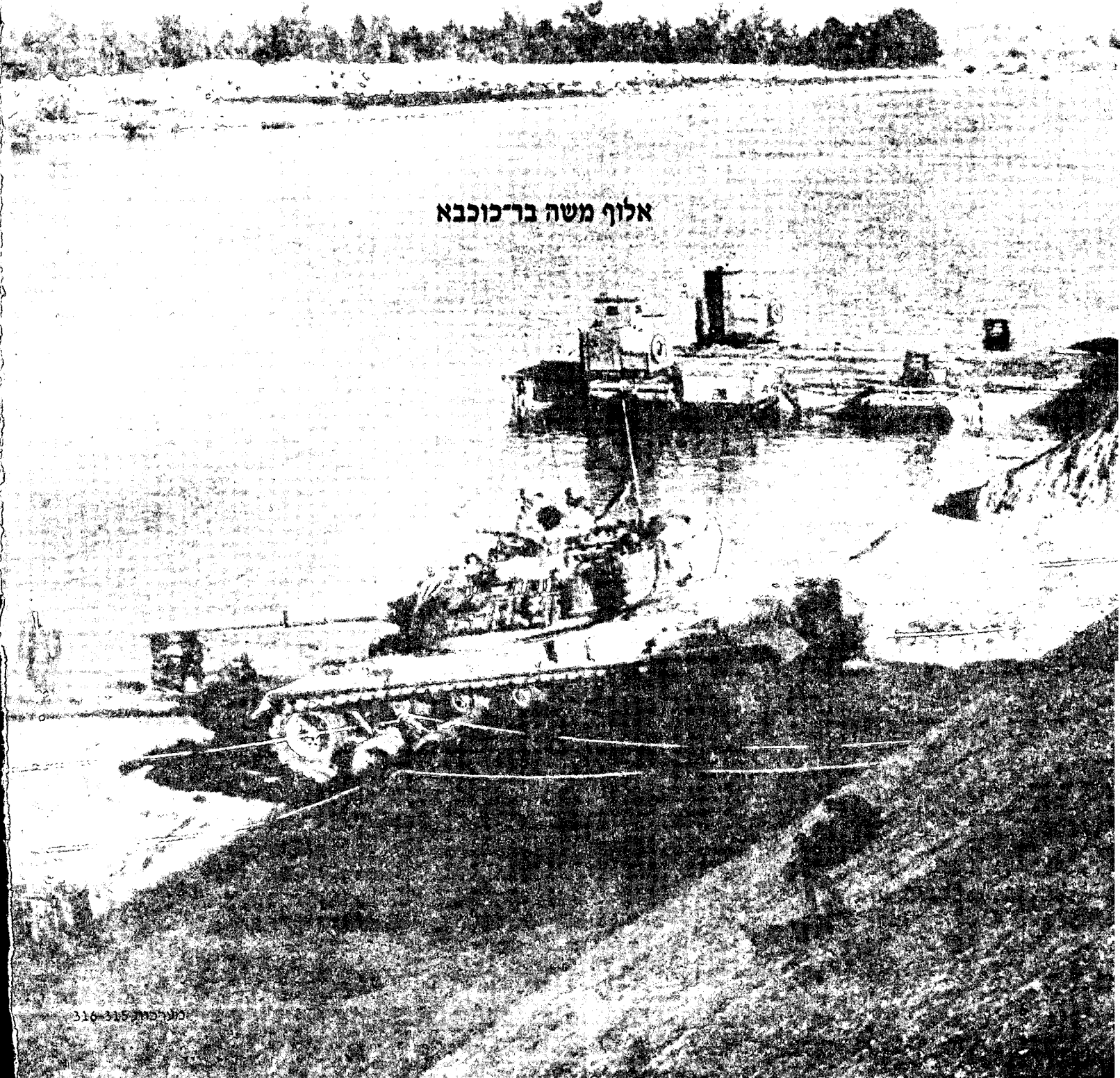

תפיסת הביטחון ומרכיבי הכוננות של צה"ל במבחן מלחמת יום הכיפורים

אלוף משה בר-כוכבא

השנים שקדמו למלחמת יום הכיפורים (1972-1973) היו רצופות בעיות לאומיות וביטחוניות כאחת. הקצונה התקשתה להסביר את האירועים הבלתי-שגרתיים במדינות ערב ובצבאותיהן ואת מגמות הערבים, ולחזות את אופיה של המלחמה הבאה. השאלה האם המלחמה אפשרית וסבירה בתקופה הקרובה, היתה נושא ללבטים ולוויכוחים.

גם מרכיבי תפיסת הביטחון של צה"ל היו נושא לדיונים ולהרהורים.

במלחמת יום הכיפורים התחוללו אירועים מבצעיים מגוונים ועשירים, שמהם ניתן להפיק לקחי מלחמה חשובים ביותר בכל הרמות. רובם תקפים עדיין, ויהיו תקפים גם בעתיד.

ברצוני להדגיש לקחים עיקריים בתחום האסטרטגי-אופרטיבי, הקשורים למהות תפיסת הביטחון שלנו.

לפני המלחמה, בשנים 1972-1973 התבססה תפיסת הביטחון הלאומי של הממסד על האמונה בקיום הרתעה מול רצונם של הערבים ומול יכולתם ההתקפית; על האמונה בקיום התרעה מודיעינית ממושכת על אפשרות מלחמה; על האמונה בקיום בלימה בטוחה ויציבה של כל מאמץ התקפי ערבי באמצעות הכוחות הסדירים בקו החזית הקדמי ועל מימוש הכרעה אסטרטגית מהירה בשתי חזיתות בעת ובעונה אחת תוך העברת המלחמה לעומק שטחי האויב.

הנחות היסוד העיקריות התבססו, בין היתר, על האמונה המוחלטת, כי כל עוד צבאות ערב נחותים בתחום האווירי, הם לא יסתכנו בפתיחת מלחמה יזומה. צה"ל דבק אפוא בגישה כי צפוי שהמצב המדיני הביטחוני (שהוגדר כ"קיפאון" ו"סטטוס-קו") יימשך עוד הרבה שנים, והוא רצוי לישראל. בנוסף, בפיקוד הבכיר בצה"ל היתה מושרשת תפיסה, כי צבאות ערב עדיין נעדרים כישרון ויכולת התקפית מודרנית – מערכתית, או אסטרטגית.

אגף המודיעין העריך אסטרטגית, כי מדינות ערב אינן מוכנות למלחמה. ייתכן, טען אגף המודיעין, שצבאות ערב יהיו בשלים להסתכן במלחמת התשה, או במלחמה מוגבלת, בשנים 1976-1977; זאת, אולי, רק לאחר שזרועות האוויר שלהם יתעצמו באורח משמעותי. רווחה גם השקפה כי בהתבססו על העוצמה הרבה של הכוח היבשתי הסדיר ושל הזרוע האווירית המעולה, ישיג צה"ל את ההכרעה העיקרית במהירות כה רבה עד כי לא יזדקק למערך המילואים כדי להשיג ניצחון. תפיסה זו הביאה, בין היתר, לליקויים בהכנת כוחות המילואים למלחמה.

בדיונים האסטרטגיים ובדיונים של הפיקוד הבכיר על תכניות העבודה השנתיות עם הרמטכ"ל, עם שר הביטחון ועם ראש הממשלה

פקפקתי באמינות של התפיסה הביטחונית ושל מרכיביה. את השקפתי ביססתי על לימוד יסודי של חומר המודיעין, שהופץ לקצונה הבכירה (ובו הודגשה ההתעצמות וההשתכללות של צבאות סוריה ומצרים בתקופה הקצרה), על לימוד אופיה של המנהיגות הלאומית והצבאית הערבית (שטענה, כי תילחם ולא תסכים להקפאת המצב המדיני-צבאי) ועל התבטאויותיה; על סיורים בקו החזית, על ניסיוני המבצעי בלחימה בסורים ממלחמת ששת הימים ועד מלחמת ההתשה, שבה הייתי מפקד העוצבה הסדירה "ברק" ברמת-הגולן ועל היכרותי עם הפוטנציאל המבצעי והאסטרטגי המשופר של צבאותיהם, שלמדתי תוך הכנת תרגילים בכירים בצה"ל וניהולם.

אולם, אמונתי המתמדת, כי צפויה מלחמה בעתיד הקרוב, התבססה, בעיקר, על ההנחה, כי מדינות ערב וצבאותיהן אינם יכולים להשלים לאורך זמן, בראייה היסטורית ולאומית, עם תבוסתם במלחמת ששת הימים, אשר פגעה עמוקות בכבודם וביוקרתם הלאומית. הנחתי, כי השאיפה הלאומית הערבית לפתוח במלחמה מקבלת תמיכה, עידוד והאצה מעדיפות הניכרת בכוחות הסדירים, הערוכים בקרבת הגבולות במלוא עצמתם, כאשר צה"ל עומד מולם בכוחות מזעריים, ובייחוד במרכיב היבשתי.

עדיפות זו בכוחות הכוננות המידיים היתה אחת הבעיות הביטחוניות הקשות שלנו ונקודת תורפה, שהיתה בין המניעים העיקריים להחלטתם של צבאות ערב להילחם. היא עודדה את תקוותם להצליח בהתקפתם ולהגיע להישגים מבצעיים בטרם יגויס מערך המילואים, אשר יוכל להשפיע על תוצאות הלחימה ב-24 השעות הראשונות.

דעיכת ההרתעה וההתרעה

ככל שהתרחקנו משנת 1967 וממלחמת ההתשה דעכה ההרתעה שלנו. טענתי, כי כשישלימו צבאות ערב את הכנותיהם, יהיה בהם העוז והכוח הנפשי להסתער על ישראל. גם ההתרעה אינה ודאית, והמודיעין שלנו אינו מחוסן בפני הפתעה אסטרטגית או טקטית. אנו חייבים להיות מוכנים להתמודד עם מצב כזה. גם בפרל הארבור הצליחו היפנים להפתיע את המודיעין האמריקני, והגרמנים הצליחו במבצע "ברברוסה" להפתיע את הרוסים.* אם המעצמות הופתעו, גם אנו

* המודיעין הרוסי התבסס על תמיכה אידיאולוגית לרעיון הקומוניסטי בקרב עמים רבים, כולל בקרב הגרמנים עצמם. המודיעין האמריקני התבסס על ממון רב, שיכול היה לקנות כל מידע בדולרים. אף-על-פי-כן, שני ארגוני המודיעין הופתעו קשות למרות שההכנות למלחמה חייבו ריכוז עוצמה והכנות מקיפות.

לא מחוסנים נגד הפתעות מבצעיות.

באביב 1973 התכנס סגל הפיקוד הבכיר לדיון עם ראש הממשלה גולדה מאיר. שאלתי בדיון: "עומדים מולנו טורי שריון אדירים, בכמויות שלא הכרנו בעבר. אם טורי השריון אלה יתחילו לנוע, יהיה קשה לבלום אותם, והם עלולים להסב לנו אבדות כבדות. בסיני יש שטחים שבהם ניתן לבלום, ולעומת זאת, ברמת הגולן יהיה קשה מאוד [לבלום] – בגלל העדר עומק אסטרטגי."

"נוכח המצב הזה, אני מציע להקדים ולהכות אותם. איזה פקודה תינתן לצה"ל במקרה שאכן תפרוץ מלחמה? ומה יהיו יעדי בשטח האויב?" בכנס השתתפו שר הביטחון משה דיין והרמטכ"ל, רא"ל דוד אלעזר. בתשובתה פנתה גולדה מאיר לשר הביטחון ולרמטכ"ל בשאלה – "האם צה"ל בכל תולדותיו פתח אי-פעם במתקפת-מנע? אני לא זוכרת! תמיד התקיפו אותנו ראשונים! וחוצי מזה – איזה סכנה יש עכשיו לישראל, המחייבת אותנו לתקוף?"

צבאות חדישים במדינות העימות

במלחמת ההתשה (1969-1970) נוצחו צבאות ערב, אולם הם ניצלו היטב את המלחמה לחישוב המוראל והמקצועיות של הפיקוד ושל גיסותיהם לקראת המלחמה הגדולה, שהם הכינו.

שיקום צבאותיהם מאז 1967 היה מרשים. הצבא הסורי עבר ממבנה חטיבתי למבנה דיוויזיוני, והקים שתי דיוויזיות משוריינות. דיוויזיות החי"ר שלו כללו גם חטיבת טנקים וחטיבה ממוכנת**. הצבא המצרי פיתח את המסגרת הארמיונית, והקים עוצבות שריון חדשות, כוחות קומנדו וצנחנים. פיתוח דומה עבר על זרוע האוויר, על זרוע הים, על המודיעין, על הלוגיסטיקה, על השליטה ובעוד תחומים. שני הצבאות הצטיידו במשגרי טילים קרקע-קרקע, כדי לפגוע במטרות בעומק ישראל. סברתי אז, כי התעצמות המערך נ"ט והארטילריה – המהווים אויב מסוכן ביותר לעוצבות הטנקים שלנו – תגבה מאתנו מחיר דמים כבד ביותר במלחמה בעתיד. זאת, לבד מהטנקים של הערבים. התפתחות המערך נ"מ תגביל את היכולת של הכוח האווירי להשתלב במערכה היבשתית. המצב שהיה בנושא הזה במלחמת

** הגידול בטנקים יכול להדגים את ההתעצמות הסורית; כשסיימתי את תפקידי כמח"ט "ברק" (בתחילת שנת 1971) היו לסוריה כ-800 טנקים. כאשר חזרתי לפיקוד הצפון, כסגן מפקד אוגדת לנר (בספטמבר 1972), גדל מספרם לכ-1,600 טנקים.

השפעת חילות המשלוח על המלחמה

הממסד המודיעיני הקדיש תשומת-לב מועטה ביותר לחילות המשלוח ולהשפעתם החשובה על תוצאות המלחמה. בוויכוחים היו אנשי המודיעין מוכנים להסכים, כי ייתכן חיל משלוח סמלי מעיראק, אך בשום אופן לא תהיה מעורבות של צבא ירדן לצד הסורים.

השגיאות בהערכת יחסי הכוחות נבעו גם מאי-התחשבות מספקת בהתעצמות המערך הגדול נ"ט של הסורים, ובמחיר שהטנקים הישראליים יצרכו לשלם עבור הבסתו.

הטענה הרשמית של צה"ל גורסת, כי לצה"ל היתה די עוצמה – לו המלחמה התפתחה לפי המתאר שנחזה מראש. זו עוד טעות ביטחונית שורשית של הצמרת הבכירה, אשר לא היתה מוכנה לקבל בשנים 1972-1973 מתאר אפשרי נוסף לפתיחת המלחמה – קשה ומכאיב יותר לישראל.

בדיונים טרם המלחמה טענתי, שעלינו להתכונן להופעה מפתיעה של נשק חדיש, אשר יפגע קשות בעוצמת כוחותינו, ובמיוחד יגרום לנו אבדות כבדות בטנקים. זה מחייב שיהיו לנו יותר אוגדות, יותר גופי תמרון ויותר טנקים כדי להשיג הכרעה משכנעת ושלמה בסגנון הרצוי לנו. השקפתי יצאה דופן: גם בקרב הקצונה הבכירה טענו, שהיא בלתי-מציאותית, קיצונית ומגזימה. בסיום אחד הכנסים קרא לי אחד האלופים הוותיקים והבכירים לפגישה אישית, ויצא בה נגד השקפותי על יחסי הכוחות הרצויים ועל הצורך להקים מסגרות מבצעיות נוספות. הוא שאל, "איפה למדת על יחסי כוחות כאלה? האם בקרב על הסכר לחמת כף? ובנוסף, נניח שאתה צודק, מהיכן ניקח את המשאבים להתעצמות זו?" עניתי, שאני חושב, שתפיסת יחסי הכוחות הגרועים בתחום היבשה לצערי נכונה, אך קיים חוסר איזון בין הקצאת המשאבים לפיתוח כוחות היבשה, ובייחוד השריון, לבין מה שמקצים לזרוע האוויר. טענתי, "אם נפסיד במערכה האווירית, ונצליח במערכה היבשתית, ניצחנו במלחמה; לעומת זאת, אם נזכה באוויר וננוצח ביבשה, נוצחנו במלחמה, וקיומה של מדינת ישראל יהיה בסכנה".

הוספתי, כי יחסי כוחות מאוזנים וסבירים חשובים להצלחה במערכה הצבאית. בייחוד חשובים יחסי הכוחות בטנקים; אמנם, אין סיכוי שנגיע לשוויון מספרי בטנקים, אבל היחס שהיה במלחמת ששת הימים חייב להישמר (לצבאות מצרים, סוריה וירדן היו כ-1,300 טנקים ולצה"ל כ-1,100 טנקים). בשנת 1973 היו לצבאות ערב כ-5,000 טנקים, ולנו היו כ-2,000 טנקים. באיכות הטנקים לא חלה מהפכה לטובתנו, אדרבא הערבים שיפרו את טיב הטנקים, הכניסו

מכללה לביטחון לאומי, אך ההכשרה בה היתה לקויה ומרבית הזמן לא הוקדשה להכשרה צבאית גרידא. זאת ועוד, רוב בוגריה סיימו את שירותם שתיים או שלוש שנים לאחר סיום המכללה. במקום לשפרה, החליטו לסוגרה.

איכות התכנונים המבצעיים

תוך תכנון המשימות המבצעיות הצפויות ערערתי והתווכחתי על אופיה ההגנתי וההתקפי של המערכה הצפויה נגד הסורים. במסגרת המגננה ברמת הגולן משימתה של אוגדת לנר היתה "להיות עתודה פיקודית". האוגדה לא קיבלה משימות להתקפות נגד, ולא קיבלה פירוש של דרכי פעולה התקפיות של הסורים כדי לאפשר לה תכנון מפורט ומדויק וחלופות שונות. בנוסף, לא נקבעו קו עוצירה, וחסרי יסודות נוספים בתכנון מערך ההגנה.

בתחום המגננה לא הקדשנו די תשומת-לב לאופי המתקפה הסורית ולדרכי הפעולה האפשריות של הצבא הסורי. לכן, פיצלנו את כוחות השריון, ובייחוד את עוצבת "ברק", למחלקות ולפלוגות מוקטנות לאורך כל הקו – במקום להחזיקה בריכוזים גדולים. אימצנו לנו קרב קשיח לאורך קו במקום קרב גמיש ונקודות כובד במקומות חיוניים. הערכנו, כי המאמץ ההתקפי העיקרי של סוריה יהיה בגזרת קוניטרה; והוא היה בגזרה הדרומית, באזור רפיד-כודנה. הצעתי לאלוף הפיקוד לכנס את הסגל הבכיר (מרמת מח"טים) להשתלמות הגנה בקו החזית, ושם, במספר נקודות תצפית, לדון באופי המתקפה הסורית. האלוף קיבל את הרעיון; אולם, עד פרוץ המלחמה ההשתלמות לא בוצעה.

המתקפה של צה"ל ויחסי העוצמות בחזית הצפון

המתקפה הצה"לית להכרעת הצבא הסורי התבססה על התפיסה האסטרטגית של הפעלת שתי אוגדות, הפורצות מקו כוחותינו עד לקרבת דמשק, ומשיגות את ההכרעה תוך השמדת עיקר הצבא הסורי.

טענתי, כי ביחסי הכוחות הצפויים בין הכוחות הסוריים לבין מה שצה"ל מקצה לפיקוד הצפון לא ניתן להשיג את מטרות המלחמה. טענתי כי נזדקק לאוגדות נוספות כדי להשיג את המשימות ההתקפיות שתוכננו; כיוון שבנוסף לעוצבות הפורצות נצטרך להקצות כוח לאבטחת האגף הדרומי נגד מעורבות הירדנים ולהשלמת טיהור המרחב; ועוד כוחות שיתגברו את האוגדות הפורצות בעומק השטח הסורי כדי להכריע את העתודות האסטרטגיות הסוריות ואת חילות המשלוח, אשר יספיקו להגיע בטרם נביס את הסורים בצורה מוחלטת.

ששת הימים לא יחזור על עצמו במלחמה הקרובה.

בסמוך לפרוץ המלחמה היה אירוע יוצא דופן: חטיבה ממוכנת מרוקנית הגיעה לסוריה. כאשר העליתי את הנושא בדיון מפקדים בפיקוד הצפון, נאמר, כי חטיבה זו "מסכנת את המלוכה המרוקנית", ולכן הורחקה לסוריה. דחיתי את ההסבר, וטענתי, כי המהלך מצביע על חיזוק שיתוף הפעולה בין סוריה לבין מדינות ערביות, אשר עשויות לתמוך בה בשעת מלחמה; לכן, צריך להתחשב יותר בחילות המשלוח, העלולים להגיע לזירה.

הליקויים במערכת ההכשרה בצה"ל

ההתעצמות וההשתכללות של צבאות ערב התבטאו גם בתרגילים הבכירים שניהלתי. פגמים רבים התגלו במערכת המבצעית שלנו. בסיכום תרגיל קשר אוגדתי שניהלתי בפיקוד הדרום, אמרתי:

אני חושב ומתחייב פה, שצריך להיות שינוי בתודעה של הקצונה הבכירה בצה"ל. אני חושב, שאנו מזלזלים. יש בקרבנו תודעה של מלחמת ששת הימים. לדעתי, נאכל כדורים מרים מאוד בשדה הקרב – אם לא נתכונן; וזה מה שצפוי לנו. את זה אני אומר בפני עדים.

אימון המסגרות בשריון פיגר בשלב מאז היווסדו. במבצע קדש התנהלה הלחימה בחטיבות, אולם האימון התבצע בעיקר במסגרות גדודיות. לקראת מלחמת ששת הימים התאמן עדיין השריון בחטיבות, ובמלחמה לחמו אוגדות. כיום אנו מאמנים את המסגרת האוגדתית. נצחונות העבר נבעו, בעיקר, מחולשתם ומחוסר יעילותם של צבאות ערב. בעקבות הכשלונות ברור היה שצבאות ערב יתקנו את ליקוייהם, וצה"ל היה צריך להיערך לזאת.

הכשרת הקצונה

בתרגילים, באימונים ובהשתלמויות התגלו ליקויים חמורים – כמו בהכשרה ובהשכלה הצבאית של קצונת צה"ל, ובמיוחד בקצונה הבכירה.

טענתי, כי המלחמה העתידית תחייב רמה אוניברסיטאית, והקצונה הבכירה שלנו עדיין ברמת בית-ספר עממי. נתוני היסוד של הקצונה היו טובים, והפגם העיקרי טמון בשיטת ההכשרה ובמדיניות הממסד להנהיג מהירות לא מחושבת בסבב התפקידים. טענתי, כי לא ייתכן להשיג קצונה טובה כאשר מג"ד, או סמג"ד בדרגת רס"ן, הנו בן 24-26 ומסתפק בקורס פיקוד ומטה, ובגיל 35-45 צריך להיות מפקד חטיבה/אוגדה/פיקוד עם המטען הזה. אמנם, הוקמה

תחמושת חדשה ושיפורים נוספים. כמו כן, הם נרכשו את הטנק 62, שלא היה ברשותם ב-1967. ציינתי, כי בעלות של כעשרים מטוסי קרב ניתן לבנות עוד שתי אוגדות, החיוניות ביותר להצלחה במערכה היבשתית במלחמה העתידה; ואת זה חייבים לעשות.

ליקויים במערכת המבצעית

כמו כן, התייחסתי בכנסי הפיקוד הבכיר ובסיכומי תרגילים לגורמים צבאיים נוספים, אשר לא נראו מטופלים כראוי. הפיקודים המרחביים עסקו במשימות השגרתיות ובהכנות לתפקד במלחמה. את משימות הביטחון השוטף ביצעו הפיקודים היטב. אולם, טענתי, שחוסר ההכנה היסודית לתפקד בתנאים מבצעיים יגרום לכך שהפיקודים לא יפעילו נכונה את כוחותיהם במלחמה, יעמידו

במלחמה; על הצורך לשנות את המבנה ואת הארגון של האוגדה; על הצורך לארגן מחדש את מערכת שיתוף הפעולה בין הזרוע האווירית לכוחות היבשה ועל הצורך בהטמעת יתר של קרבות שריון בשריון במסגרת האוגדתית ובמסגרת הפיקודית. אלה לא מספיק מפותחים, מגובשים ומוכרים בפיקוד צה"ל.

העדפת החזית המצרית – טעות אסטרטגית

מקובל היה, שזירת מצרים חשובה מבין הזירות ולשם הפונה עיקר המאמץ של צה"ל בבניית הכוחות ובהצבתם ובגורמים חשובים נוספים. טענתי, כי תפיסה זו שגויה, בנתוני 1970-1973, משום שהסכנה הגדולה ביותר לישראל היתה בגבול עם סוריה ועם ירדן. בזירה הדרומית היה

לטובתנו את השלבים הראשונים של המלחמה בצפון.

התמוטטות התיאוריה המלחמתית

מלחמת יום הכיפורים הוכיחה את חולשתה של התיאוריה המלחמתית של ישראל, אשר עקרונית קרסו זה אחר זה ב-48 השעות הראשונות של המלחמה. שום עיקרון ושום הנחת יסוד לא עמדו במבחן המציאות, וביניהם – המודיעין, חיל-האוויר, הערכת אופיים של צבאות האויב וכישוריהם ואיכות הפיקוד הבכיר של ישראל.

"הרמה של צבאות ערב הוערכה לפני המלחמה כהרבה יותר נמוכה מזו שהם לחמו, וצה"ל העריך שיילחם ברמה גבוהה יותר לעומת היכולת

שדרה של טנקי פאטון בתרגיל עוצבתי בסיני – לקראת מלחמת ששת הימים התאמן השריון בחטיבות, אך הלחימה היתה באוגדות; כיום מאמנים את המסגרת האוגדתית

שהתגלתה בשטח. על כן התוצאות של הלחימה הכזיבו, ולא היו כה טובות כפי שציפו" – אמר אז שר הביטחון משה דיין. מרכיבי תורת הביטחון – ההפתעה, ההרתעה, הבלימה רק עם הכוחות הסדירים, ההכרעה ואורך הנשימה האסטרטגי – הם שהכזיבו.

התוצאות הקשות של ההפתעה

צבאות ערב הצליחו לממש את אחד מהחשובים ביותר בעקרונות המלחמה – ההפתעה – וזו הקנתה להם יתרונות גדולים בפתיחת המלחמה. ההפתעה היתה כה מושלמת עד כי למרות שבחזית הגולן התבצעה פלישה המונית של

לנו מרחב תמרון עמוק, החזית היתה רחוקה מאוד מיישובינו והגבול בטוח. לעומת זאת, הסורים קרובים ל"קו הירוק" והישג מבצעי שלהם – אפילו מוגבל וזמני – מסכן את יישובי רמת הגולן ואת היישובים שממערב ל"קו הירוק" (בעמק החולה ובעמק הירדן). לכן, האינטרס הלאומי שלנו מחייב להציב את נקודת הכובד להכרעה מהירה בחזית חיונית זו, ולא בחזית התעלה, בדרום. תפיסה זו לא התקבלה, והעתיד הוכיח את צדקתה.

לו אימצנו תפיסה זו, היו צריכים להציב מראש בגולן מפקדת אוגדה סדירה ועוצמה אוגדתית. ארגון כזה היה משנה משמעותית

את כוחותינו במצבים קשים ונחותים, לעומת האויב, ויגרמו לכשלונות בהשגת המשימות. כסגן מפקד אוגדה, עניין אותי הפיקוד המרחבי כיוון שחיוני שבמלחמה תהיה המפקדה הממונה מקצועית ויעילה. גורל העוצבות בקרב מותנה בהחלטות ובנתונים המועברים אליהן מהמפקדה הממונה. לכן מחובת המפקדים להשפיע על כשירות גבוהה של המפקדים הממונים ושל המפקדות הממונות עליהם, ובמיוחד כשמלחמה עלולה לפרוץ בכל עת.

עוד עמדתי טרם המלחמה על הצורך להקים במסגרת הפיקוד המרחבי מפקדת שליטה, שתפקד על מאמץ מתואם של מספר עוצבות

גייסות ערביות משעות הצהריים, נערכו מפקדותינו לעוד "יום קרב" שגרתי וסטאטי, ורק בערב הבינו, שזו מתקפה כללית לכיבוש הרמה. אחת הנקודות התמוהות בנושא ההפתעה קשורה בחטיפת המפקדים הבכירים של סוריה, וביניהם ראש מחלקת המבצעים במטכ"ל הסורי, בגבול לבנון, והעברתם לישראל בשנת 1972 – בתקופה שהכנותיהם לקראת מלחמת יום הכיפורים היו בשיאן. כיצד קרה שלמרות שהם היו בידינו, ובוודאי תחקרו, לא איתרנו באמצעותם ולא חשפנו את כוונותיהם התוקפניות?

המעורר הסדיר בפתיחת המלחמה

לא הערכנו נכונה את המצב המסוכן, שעלול

להתפתח לכוחותינו הסדירים בקו החזית בעקבות יוזמה התקפית ומפתיעה של כוחות שריון גדולים של צבאות ערב. לא הערכנו את קשיי המערך הסדיר לבלום ולהגן בתנאי נחיתות, בלחץ, בניתוק ובכיתור.

בקרב הקצונה הבכירה רווחה ההשקפה, כי מצב כזה לא יקרה. ולכן, לא הכינה את הצבא לקראתו, ולא התריעה – למנהיגות הלאומית ולדעת הקהל הישראלית – על התסריט המבצעי המסוכן, שעלול להתפתח. בהיותי מח"ט "ברק" בשנת 1970 הוחלט, כי לחטיבה יהיו רק שלוש פלוגות טנקים סדירות. במסגרת מסעותי לשכנע בצה"ל, שהמצב מחייב חטיבת טנקים שלמה סדירה בצפון, טענתי בפני אחד האלופים הבכירים, כי ביום, או בלילה אחד, עלולים הסורים לנוע כלפי הירדן עם מאות טנקיהם, והם ישתקו

את שלוש הפלוגות, ולא יהיה מי שיעצור אותם. הוא השיב, כי כשבוע לפני שהסורים יעשו זאת, נקבל התרעה מודיעינית. ועד שהטנקים [הסוריים] ינועו ממחנותיהם לגבול הם יושמדו עלי ידי חיל האוויר. ולכן אין חשיבות אם יהיו שלוש פלוגות טנקים או תשע.

האם יכולנו לנצח לו ירדן היתה מצטרפת למלחמה?

המטה הכללי הכין את עוצמת צה"ל כדי שיוכל להתמודד בהצלחה, ברזמנית, עם כל צבאות ערב הגובלים עמנו. לו הצטרפה ירדן בפתיחת מלחמת יום הכיפורים לקואליציה המצרית-סורית היה הדבר מקשה מאוד על השגת ההכרעה בחזית המצרית והסורית. זאת, כיוון שהדבר היה מחייב הקצאת עתודות לגזרה הירדנית והיה גורע מהכוח שכבש מחדש את רמת הגולן.

חוסר היכולת להכריע את המלחמה במקביל בשתי חזיתות

המטכ"ל תכנן לבצע התקפות נגד מטכ"ליות פיקודיות בחזית הדרום ובחזית הצפון במקביל (לאחר נוהל קרב ואישור תכנית) ב-8 באוקטובר עם בוקר. אולם, לאור המצב החמור של כוחותינו בשתי החזיתות באותו יום – האבדות הכבדות והמחסור בכוחות – הוחלט לשנות את התפיסה האסטרטגית: לעבור למגננה בפיקוד הדרום, ולרכז מאמץ עיקרי להתקפת נגד מטכ"לית פיקודית בחזית הצפון.

התברר, שאין ביכולתנו להכריע את המלחמה במהירות שנצפתה, ויהיה עלינו לעמוד במערכה ממושכת, שתחייב גיוס משאבים רבים בכוח-אדם ובציוד.

יחסי הכוחות הלכו והפכו לרעת צה"ל כיוון שהוא הטיל למערכה את כל העוצמה, שעמדה לרשותו, בעוד שלצבאות ערב היו עתודות אסטרטגיות וחילות משלוח, שנועדו לחזית, ובעיקר לסוריה.

המצב חייב להשלים עם העובדה, כי אין ביכולת צה"ל להכריע אסטרטגית במקביל בשתי החזיתות, כפי שהיה מקובל בתכנון טרם המלחמה.

בצדק החליט הרמטכ"ל לתת קדימות עליונה למימוש המאמץ ההתקפי העיקרי בחזית הסורית, אשר היתה מסוכנת יותר לישראל. גם החלטה זו היתה בניגוד לתפיסה המבצעית של הממסד הצבאי, אשר נתן לפני המלחמה קדימות מופרזת ובלתי מוצדקת לחזית הדרום.

ההחלטה להפנות את עתודת המטכ"ל (אוגדת פלד) ואת המאמץ האווירי העיקרי בקדימות לפיקוד הצפון היתה חשובה, והצילה את רמת

וחוסנם הוכח בקרבות הערך הרב של שיתוף פעולה יעיל בין-חילי ובין-זרועי. כמו כן הוכחה החיוניות של הלחימה בצוותי קרב משולבים.

שבירת האורגניות האוגדתית

אחד הלקחים החשובים ממלחמת ששת הימים היה להסב את האוגדות המשימתיות לאוגדות קבועות בעלות עוצבות ויחידות אורגניות. תפיסה זו נועדה להגביר את הכושר המבצעי של המסגרת האוגדתית.

הרעיון החשוב הזה נשכח מאיתנו במלחמה זו. מאוגדת לנר – כמו מאוגדות אחרות – נלקחו יחידות אורגניות, ובמסגרתן לחמו יחידות אחרות. כך נלקחה מאוגדת לנר חטיבת טנקים (מילואים), והועברה לחזית הדרום; וחטיבה ממוכנת מילואים הועברה לאוגדת פלד. האוגדה

כמגן וכתוקף-נגד והסורי כפולש וכמגן) התבססו על גופי שריון, שכללו מאות טנקים בכל צד. הפעלה יעילה של עוצמות כאלו מחייבת מקצועיות של הפיקוד המבצעי וגם של המטות ושל המפקדות.

חוסר בקיאות בעקרונות ובכללים הנכונים להפעלת הטנקים הביא לפיצול-יתר שלהם בהגנה הישראלית, לא-איתור המאמץ ההתקפי העיקרי של הכוח המשוריין הסורי במשך זמן ארוך יחסית ולחוסר יכולת לרכז מאמץ עיקרי מתואם, אשר היה מסוגל להביס את הכוחות הסוריים בצורה מוחלטת במובלעת חושניה- כודנה-רפיד.

המערכה מלמדת, כי למרות הסגולות החיוביות הבסיסיות של הטנקים, טעויות אנוש בניצולם ובהפעלתם יביאו לכשלונות מבצעיים. למרות ערכם המבצעי הרב של הטנקים

הגולן. זאת, כיוון שפסק-זמן של יומיים-שלושה היה מאפשר לסורים להרחיב את הישגיהם ההתקפיים, ולארגן במשולב עם חילות המשלוח הגנה יציבה וחזקה, שהיתה מאפשרת להם להדוף בהצלחה את מתקפות הנגד של צה"ל. למצב חמור כזה היו יכולות להיות השפעות הרסניות מבחינתה של ישראל על סיום המלחמה מבחינה צבאית, מבחינה מדינית ומבחינה לאומית.

לקחי אלוף (מיל') חיים הרצוג ממלחמת יום הכיפורים

בספרו מלחמת יום הדין סיכם אלוף (מיל') חיים הרצוג את הכשלונות של הממסד הביטחוני הישראלי בהכנותיו למלחמה הצפויה עם הערבים. הוא כתב, בין היתר:

"[...] ההנחה העיקשת של הממסד הצבאי הישראלי שדי היה ביחסי הכוחות הלא-מציאותיים[...] ביכולתו [העדיפה] של חיל האוויר[...] וגם] ההשקפה הקיצונית ביכולת הכוחות הסדירים בקו להדוף כל התקפה על אף נחיתותם המספרית[...]"

"[...] התחלופה המהירה של הקצונה הבכירה הפכה למטרה בפני עצמה[...] לעת פרוץ המלחמה מצאו את עצמם מספר קצינים מבטיחים, אך חסרי ניסיון, בתפקידים להם טרם בשלו[...]"

"[...] ב-1973 הוכחה דוקטרינת ההתרעה הישראלית ככישלון[...]"

הטנק ככלי לחימה מכריע במערכה היבשתית

בשלב הבלימה ובהתקפת-הנגד ביום הכיפורים שוב הוכיח הטנק את עצמו כעמוד השדרה של המגנה, ובמיוחד של מתקפת-הנגד. לשום כלי לחימה אחר לא היתה היכולת לפעול בקו החזית הקדמית, להישרד, ולהשפיע על תוצאות הלחימה – כמו לטנקים.

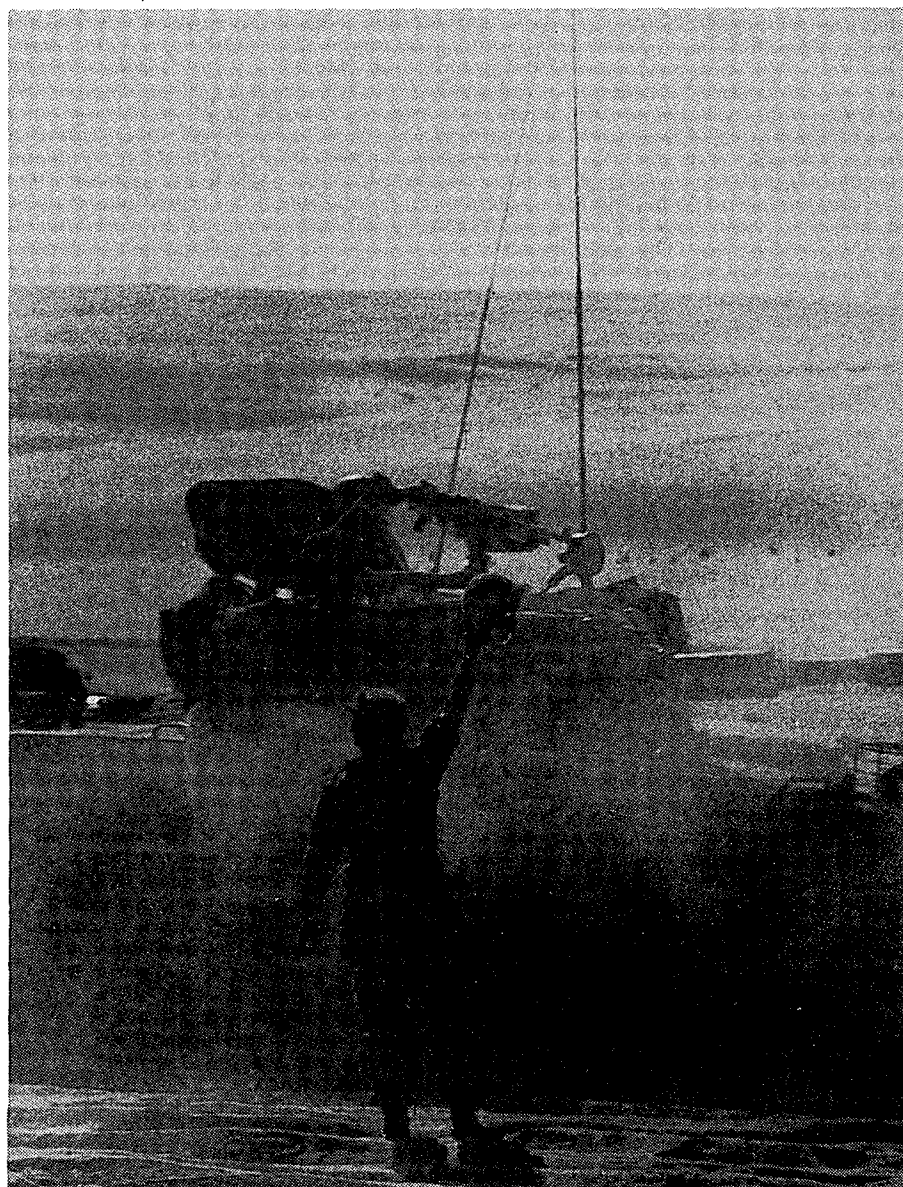
לחטיבות הממוכנות ולח"ר לא היה כושר התקפי אלא יכולת הגנתית מוגבלת. כאשר צורף גדוד טנקים נוסף לחטיבות הממוכנות (כפי שתוגברו החטיבות של אל"מ מוטקה בן-פורת ושל אל"מ יעקב הדר על ציר מסוסים), הן היו יכולות לפתח כוח מחץ ויכולת הכרעה התקפית בגזרה צרה (על ציר מסוסים).

חשיבות ההשכלה השריונית לפיקוד הבכיר

המערכה הוכיחה את החשיבות של הידע, של ההשכלה ושל הניסיון הקרבי השריוני בקרב הפיקוד הבכיר, היות שהעוצמות העיקריות של הצבאות הלוחמים בחזית הסורית (הישראלי

מערכות 315-316

הסוף בעמוד 63

שריון בדרך לחזית במלחמת יום הכיפורים

הלחימה קיבלו העוצבות אופי של יחידות מאולתרות. עקב האבדות הקשות בפקוד – החטיבות היו ללא המג"דים וללא המ"פים המקוריים; מ"מים הפכו למ"פים; סמ"פים ומ"פים פיקדו על גדודים. אך הם תפקדו ושלטו במיטבם לפי עקרונות המנהיגות הקדמית, שסחפה אחריה את הלוחמים למאמצים כבירים נפשיים ופיזיים ולביצוע מוצלח של משימות קרביות בלתי אפשריות.

לאור המחיר הכבד, ששילמנו במלחמת יום הכיפורים – עלינו לעשות הכל כדי שבעתיד ניכנס למבצנים מבצעים על סמך תפיסת ביטחון ומרכיבי כוננות, שיעמדו במבחן המערכה. ובנוסף, עלינו לשמר את האיכות של הגייסות הלוחמים ולפתח את רמתם.

אלוף משה בריכוכבא

חייב אלתורים – אינו מצדיק שבירה קיצונית של מסגרות קבועות.

סיכום

קרן האור היתה הרמה המעולה של הגייסות הלוחמים בתחום הטקטי. הודות לרוח הקרב של הלוחמים ושל מפקדיהם, ליוזמתם, לעוז רוחם ולמקצועיותם החילית – נבלמו הסורים, ונדחקו חזרה מזרחה, אל מעבר ל"קו הסגול". הישגי הלוחמים, המ"מים, המ"פים והמג"דים, היו מרשימים למרות שהפלוגות והגדודים היו מעורבבים, ולעתים כללו מסגרות מכמה גדודים, או מכמה חטיבות. לעתים קרובות, לא היתה שייכות בין הצוותים. הגדודים המקוריים חדלו להתקיים, וכתוצאה מקליטת תגבורות תוך

קיבלה תחת פיקודה את חטיבות הטנקים (מילואים) של אל"מ רן שריג ושל אל"מ אורי אור ואת גדוד הסיוור של רס"ן חנני. אלו היו עוצבות של אוגדת רפול. כך שגם אוגדת רפול לא לחמה במבנה התקני שלה. כאמור, שתי עוצבות הטנקים שלה לחמו במסגרת אוגדת לנר והחטיבה הממוכנת (מילואים) של אל"מ מוטקה לחמה זמן קצר עם אוגדת לנר, ואחר-כך – עם אוגדת פלד.

לו היו מודעים יותר לחשיבות של הקביעות האוגדתית, המתבססת על היכרות הדדית, על תכנונים מבצעיים משותפים, על אימון ותרגול מכין ועל פק"לים ועל נהלים זהים – היו הישגינו רבים יותר. את נכסי הקביעות והאורגניות איבדנו במלחמה זו לרוב ללא צורך. גם הטיעון – כי נכנסנו בבהילות לקרב, והמצב המבצעי המסוכן

טנק מצרי T-54 שנפגע – אחרי מלחמת ששת הימים הקים הצבא המצרי עוצבות שריון חדשות